

корекційного процесу, гармонійно поєднуючи психолого-педагогічний, корекційно-розвивальний, медичний і соціальний аспекти. Арт-терапію доцільно застосовувати у роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку. Використання цього напрямку дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на формування емоційної сфери, спонукає до подальшого розвитку компенсаторних властивостей збережених функціональних систем, покращує соціальну адаптацію дитини.

Перспектива дослідження. Подальші наукові розвідки будуть присвячені емпіричному вивченню ефективності використання засобів арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арт-терапия – новые горизонты. Москва : Когито-Центр, 2006. 336 с.
2. Арт-терапевтичні техніки у роботі практичного психолога: рекомендації щодо використання арт-терапевтичних технік у роботі практичного психолога закладів освіти. Електронний ресурс. Режим доступу: URL: [static.klasnaocinka.com. ua/.../art_terapiya_u_roboti_psiholo](http://static.klasnaocinka.com.ua/.../art_terapiya_u_roboti_psiholo).
3. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник. Київ: Атопол, 2011. 274 с.
4. Лебедева Л. Д. Арт-терапия в педагогике. *Педагогика*, 2000. № 9. С. 27-31.
5. Адаптована програма з арт-терапії для дітей з обмеженими можливостями. Електронний ресурс. Режим доступу: URL: <http://corr.ks.ua>.
6. Рудестам К. Групповая психотерапия. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 384 с.

Пліс Валентина Миколаївна

вчитель-дефектолог

КЗ «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано теоретичні аспекти застосування казкотерапії у роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку. Підкреслено ефективність казкотерапії, як методу роботи з дітьми з порушеннями інтелекту. Окреслено функції казкотерапії, як терапевтичної технології корекційно-розвивальної роботи. Визначено види казок як основи казкотерапії та зазначеної їх змістове та функціональне наповнення. Акцентовано увагу на сучасних програмах комплексної казкотерапії, які успішно застосовуються у роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку.

Ключові слова: казка, метод, казкотерапія, функції, застосування, діти з порушеннями інтелектуального розвитку.

Plis Valentyna Mykolayivna

special education teacher

KZ «Zaporizhzhya special boarding school «Source»

Zaporozhye regional council

THEORETICAL ASPECTS OF THE APPLICATION OF FAIRY TALE THERAPY IN WORKING WITH CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

The article analyzes the theoretical aspects of the use of fairy tale therapy in working with children with intellectual disabilities. The effectiveness of fairy tale therapy as a method of working with children with intellectual disabilities is emphasized. The functions of fairy tale therapy as a therapeutic technology of correctional and developmental work are outlined. The types of fairy tales as the basis of fairy tale therapy are defined and their semantic and functional content is indicated. Emphasis is placed on modern programs of complex fairy tale therapy, which are successfully used in working with children with intellectual disabilities.

Keywords: fairy tale, method, fairy tale therapy, functions, applications, children with intellectual disabilities.

Постановка проблеми: Казкотерапія – це метод, що використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з навколишнім світом. У казкотерапії можуть виявитись потенційні риси особистості, щось нереалізоване; може матеріалізуватися мрія; а найважливіше – виникає відчуття захищеності та смак таємності. Дана технологія сприяє формуванню зв'язку між казковими подіями та поведінкою у реальному житті, перенесенню казкових смислів у реальність. За висловом В. Шинкарука, казка є первинним інтелектуальним засобом формування особистості: «якщо першопочатковою культурною формою становлення і розвитку духу в історичному плані виступає міф, то в індивідуальному – казка» [6].

Джерелами концепції казкотерапії стали роботи Л. Виготського, Д. Ельконіна, дослідження Б. Беттельхейма, Е. Берна, позитивна терапія притчами та історіями Н. Пезешкяна, дослідження дитячої субкультури М. Осоріної, ідеї Е. Романової. Розуміння казки як такої, що є зосередженням життєвого досвіду та життєвих сценаріїв, спостерігаємо в роботах К.-Г. Юнга та В. Проппа.

Актуальність: Серед сучасних методів виховання та корекційно-розвивальної роботи щодо дітей з порушеннями інтелектуального розвитку значне місце відводиться казкотерапії. Ця технологія порівняно недавно почала використовуватись у практиці роботи педагогів-дефектологів. Ефективність її впровадження ґрунтується на розумінні дитини як творчої

особистості, котра з певних причин обмежена деякими фізичними та психічними порушеннями розвитку.

У сучасному освітньому просторі казкотерапію успішно використовують як психотерапевтичну технологію з метою гармонізації та корекції психічного розвитку особистості (І. Вачков, М. Гнезділов, Х. Дікманн, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, Д. Соколов та ін.).

Мета статті – проаналізувати теоретичні аспекти застосування казкотерапії у роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку.

Виклад основного матеріалу. В українській педагогічній науці роботу із застосуванням казкових мотивів і образів запровадив В. Сухомлинський, який приділяв значну увагу використанню казки у роботі з дітьми молодшого шкільного віку – навчання неможливе не тільки без слухання, але і без створення казки. За твердженням визначного педагога, завдяки казці дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем [5].

Потужна хвиля розвитку казкотерапії на наукових засадах пов'язана передусім з іменами вітчизняних психологів Т. Зінкевич-Євстигнєєвої та Т. Грабенко. За їх активної участі в 1997 р. був створений Інститут казкотерапії. Його науковцями були отримані відомості про нові сфери застосування зазначеного методу. Це не тільки дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади, але й центри реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, заклади професійної та вищої освіти.

Сучасними вченими-психологами казкотерапія визнається, як один із найефективніших видів психотерапії у роботі з дітьми та дорослими різних вікових та соціальних категорій (Т. Зінкевич-Євстигнєєва, Т. Грабенко, О. Тихонова, Д. Соколов та ін.). Зокрема, казки є важливим психотерапевтичним засобом, який допомагає впорядкувати внутрішній світ дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Ефективність окресленого методу підтверджується такими положеннями:

- казка – один із не багатьох сучасних засобів, який дозволяє об'єднати дорослого та дитину, дає можливість їм зрозуміти один одного;
- казка дає людині необхідну гаму переживань, які викликають добрі, серйозні почуття. За словами В. Сухомлинського, казка розвиває внутрішні сили дитини, завдяки яким людина не може не робити добре;
- казка – це засіб соціалізації дитини. Вона допомагає увійти в суспільне життя, адаптуватися в ньому та самовиразитися в соціумі;

– казка – це вид мистецтва, що має своєрідну терапевтичну, мистецьку функцію катарсису – очищення душі, зняття стресу, заспокоєння;

– казка здійснює профілактичну функцію у психолого-педагогічному процесі через виховання здорового способу життя [2, с. 24].

Казкотерапія відрізняється від терапевтичних методів тим, що її психологічна дія відбувається на ціннісному рівні. Під час її застосування завжди відбувається опора на базові життєві цінності: Добро, Любов, Віру, Гідність, Спокій, Співпрацю тощо. Казкові історії дають можливість розповісти про героїв у цікавих і захоплюючих сюжетах. Інформація у такому вигляді, дуже легко, без опору сприймається дітьми. Казки попереджають про наслідки тих чи інших наших вчинків, але не нав'язують життєвих програм.

Як терапевтична технологія казкотерапія виконує наступні функції:

– діагностична – казка як проєктивна методика може з високою точністю визначити причину проблеми дитини;

– терапевтична – дозволяє психологічно готувати особистість до напружених емоційних ситуацій, символічно відредагувати фізіологічні та емоційні стреси, прийняти у символічній формі свою фізичну активність і здатність діяти у кризових ситуаціях, відмовитися від інтелектуальних інтерпретацій і повністю прийняти всю гаму емоційних переживань [3, с. 63];

– виховна – казка є неперевершеним інструментом виховного впливу саме тому, що позбавлена директивності. Це дозволяє у м'якій формі пояснити як варто чинити, а що може завдати шкоди;

– корекційно-реабілітаційна – робота з поведінковими особливостями індивіда, а саме своєрідне заміщення неефективного стилю поведінки на більш продуктивний та пояснення сенсу того, що відбувається [4].

Для реалізації цих функцій можуть використовуватися як вже існуючі народні та авторські казки, так і сучасні, створені з певною метою. Спеціалісти Інституту казкотерапії визначають такі види казок для психотерапевтичної, діагностичної та виховної роботи.

Заслужують на увагу художні казки – це казки, створені багатовіковою мудрістю народу та авторські історії. У художніх казках є дидактичний, психокорекційний, психотерапевтичний, і навіть медитативний аспекти. Саме з них дитина дізнається, що життя – це активне протиборство двох базових категорій: добра і зла. Причому добро завжди винагороджується, а зло – неодмінно карається. Художня казка пропонує дитині модель певної життєвої ситуації й допомагає осмислити її, дати оцінку героям, й тим самим визначити

для себе правила поведінки в реальному житті. Авторські художні казки більш образні, емоційні, ніж народні.

У свою чергу дидактичні казки створюються педагогами для цікавого подання навчального матеріалу. Їхніми героями зазвичай стають абстрактні поняття та явища природи (Доброта, Сила, Вітер, Сонце), неживі предмети (іграшки, предмети шкільного приладдя), символи (фігури, букви, звуки та ін.), для яких спеціально створюється казковий образ світу. Ці казки у захоплюючій формі розповідають дітям про родину, природу, правила поведінки, допомагаючи педагогам реалізувати навчальні завдання.

Із терапевтичними цілями застосовуються корекційні казки (психокорекційні), які дозволяють коригувати поведінку дитини або її особисті риси характеру (сором'язливість, неохайність, примхливість, жадібність, агресивність тощо), навчати дітей чемності, доброзичливого та дбайливого ставлення до оточуючих і природи. Їх застосування обмежене за віком (приблизно до 11-13 років) та проблематикою (неадекватна, неефективна поведінка). Створити подібну казку неважко: слід визначити героя (казкового двійника дитини); описати його життя (дуже схоже на життя самої дитини); поставити героя в проблемну ситуацію, яка є нагальною для дитини; розповісти, як казковий герой вирішив її (запропонувати альтернативну модель поведінки);

Активного впровадження мають психотерапевтичні казки, адже розкривають сенс подій, які відбуваються. Вони не завжди однозначні і не завжди мають щасливий кінець, але глибокі та проникливі, часто залишають людину із запитаннями. Це, у свою чергу, стимулює процес особистісного зростання. Психотерапевтичні казки створюються в процесі пошуку сенсу подій та проблемних ситуацій.

Набувають широкого поширення медитативні казки, орієнтовані на розвиток різних видів чутливості (зорової, слухової, нюхової, смакової, тактильної та кінестетичної). Зазначені казки створюються для накопичення позитивного образного досвіду, зняття психоемоційної напруги, створення в душі кращих моделей взаємостосунків, розвитку особистісного ресурсу. Характер цих казок – мандрівка. У них відсутні конфлікти і злі герої. Щоб створити таку казку потрібно згадати ситуацію, коли почувалися щасливими, спокійними, радісними. Наприклад, можна разом з дитиною «вирушити» до казкового лісу та поспілкуватися з квітами, деревами, пташками й добрими тваринами. Ці казки необхідно слухати в комфортній, привабливій обстановці, наприклад, під спокійну музику.

Останнім часом метод казкотерапії приваблює все більше спеціалістів: психологів, психотерапевтів, психіатрів, педагогів, вихователів, дефектологів. З'явилися казкотерапевтичні програми Г. Азовцевої, А. Лісіної, Т. Речицької. Ближче всіх у розробці казкотерапевтичного методу впливу на особистість в умовах освітнього середовища школи підійшли у своїх дослідженнях Т. Зінкевич-Євстигнєєва та І. Вачков.

Найбільш розробленими є програми комплексної казкотерапії Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, які успішно застосовуються у практиці роботи з дітьми та підлітками, які мають труднощі у вихованні та порушення інтелекту. Зокрема І. Вачков є автором відомої програми розвитку самосвідомості школярів «Психологічна азбука». Дослідник обґрунтовує правомірність та необхідність використання казкотерапії у педагогічній діяльності через з'ясування її психолого-педагогічного потенціалу. У цьому зв'язку І. Вачков окреслює такі особливості казкотерапії:

- казка завжди слугувала засобом зустрічі її слухача з самим собою (К. Г. Юнг). Вона стає «чарівним дзеркалом» реального світу і власного неусвідомленого внутрішнього;

- усі окремі функції казкотерапії у кінцевому підсумку спрямовані на одну мету – допомогти дитині розвиватися найбільш оптимальним та природним для неї шляхом, реалізуючи власні можливості, через підвищення рівня самосвідомості;

- казкова метафора є способом побудови взаєморозуміння між людьми;

- одним із найважливіших завдань практичної психології і педагогіки є створення оптимальних умов щодо природного психічного розвитку дітей, визначальним фактором для яких стає продуктивна взаємодія між суб'єктами освітнього середовища. Казкотерапія, завдяки своєму потужному гуманістичному потенціалу, може стати ефективним засобом створення таких умов [1, с. 7-8].

Висновки. Застосування казкотерапії у корекційно-виховному процесі спеціального закладу загальної середньої освіти може бути різним. Тому, залежно від очікуваних результатів потрібно визначитись із метою у кожному конкретному випадку, зокрема:

- казкотерапія як спосіб передачі досвіду «із вуст у вуста» та прищеплення загальноприйнятих моральних норм і правил поведінки у соціумі. У такий спосіб казка сприяє ефективній соціалізації дитини;

– казкотерапія як інструмент розвитку особистості дитини та її здібностей. У цьому випадку казка позитивно впливає на здатність дитини фантазувати, сприяє розвитку творчого мислення та уяви, розкриває внутрішній світ дитини;

– казкотерапія як психотерапія. Це дає змогу дитині подолати власні страхи, надмірну тривожність, пропрацювати ті індивідуальні особливості, які порушують її гармонійний розвиток тощо.

Перспектива дослідження. У розробці форм роботи щодо застосування казкотерапії у організації навчально-виховної діяльності з учнями з порушеннями інтелектуального розвитку на базі Запорізької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вачков В. И. Сказкотерапия: развитие самосознания через психологическую сказку. М. : Ось-89, 2001. 144 с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д., Грабенко Т. М. Практикум по креативной терапии. СПб. : Издательство «Речь», «ТЦ Сфера», 2001. 400 с.
3. Копытин А. И. Основы арттерапии. СПб. : Речь, 1999. 242 с.
4. Сарнацький С. В., Сарнацька Л. В. Українські народні казки, як концепт ранньої інкультурації молодших школярів з порушенням інтелектуального розвитку. *Пошуки і знахідки* : Матеріали наукової конференції СДПУ / Укл. В. К. Сарієнко. Слов'янськ, 2009. 177 с.
5. Стадненко Н. М., Матвєєва М. П., Обухівська А. Г. Нариси з олігофренопсихології. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. 200 с.
6. Шульга Т. Психосоціальна роль казки у корекції вад розумово відсталості дитини. URL: www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vird/2011_13/PDF/26.pdf.

Разуваєва Олена Сергіївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Тифлопедагогіка. Сурдопедагогіка)
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент
О. В. Колишкін

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ

У статті розкрито теоретичні аспекти реалізації принципу природовідповідності в освітньому процесі дітей зі зниженим слухом. Реалізація принципу природовідповідності в освітньому процесі дітей зі зниженим слухом передбачає наявність методології ноосферної освіти, завданням якої є обґрунтування засобів, методів, ходу, умов для